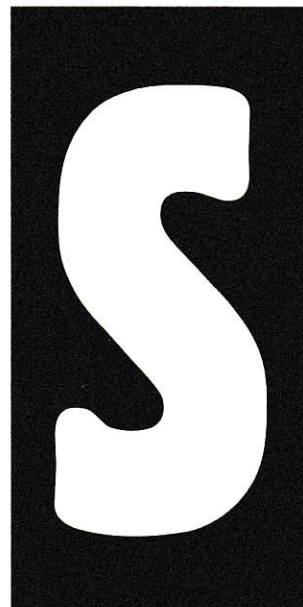

ELS MUNICIPIS RESIDENCIALS DEL LITORAL DEL CAMP DE TARRAGONA. ENTRE ELS ESPAIS DE LLEURE I LA FORMACIÓ DE CIUTAT

Si ens preguntessin quin ha estat el fenomen territorial més destacat als municipis litorals del Camp de Tarragona durant el segle que fa poc ha acabat diríem, sense por d'equivocar-nos gaire, que el seu desenvolupament urbà. El litoral del Camp de Tarragona ha sofert les darreres dècades una transformació territorial com mai abans havia viscut. En poc més de cinquanta anys la costa ha deixat de ser un conjunt de petites poblacions, semiautosuficients i agregades en hàbitats concentrats, per esdevenir una regió urbana i turística caracteritzada per una creixent interrelació pel que fa als factors socioeconòmics i per la continuïtat de l'espai construït. El turisme i l'activitat immobiliària han estat dos dels principals protagonistes de la transformació a la majoria dels municipis litorals. A mesura que la nova activitat relacionada amb els serveis de lleure modificava la base econòmica apareixien a continuació els canvis sociogeogràfics i paisatgístics. L'existència de la conurbació Tarragona-Reus s'entén per la continuïtat de tres factors bàsics: la força d'atracció que genera la massa humana i econòmica de les dues ciutats capitals, la industrialització i el creixement urbà del litoral. La urbanització d'origen turístic es converteix, per tant, en un dels tres eixos que han donat forma al territori del Camp i, possiblement, sigui el factor més important en el futur proper.

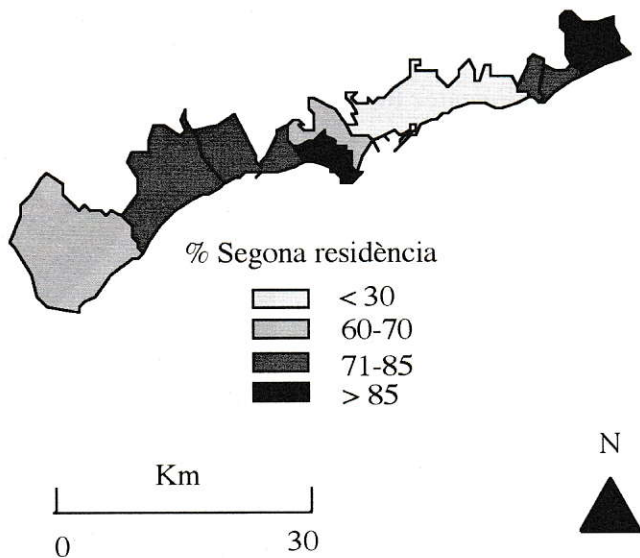
Per raons d'espai disponible aquest escrit se centrarà en el procés d'urbanització del tram de litoral que va de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant fins a Roda de Barà. No obstant això, per a una comprensió integral del creixement urbà al Camp de Tarragona no es pot menysprear el paper que en l'actualitat estan jugant els municipis de segona línia com a captadors d'inversions immobiliàries, les localitats periurbanes que recullen els "excedents" demogràfics de les ciutats de

Tarragona i de Reus, o fins i tot els municipis de muntanya en funció dels canvis recents de la demanda turística i les noves formes i modalitats de lleure.

Els municipis litorals del Camp han tingut un desenvolupament urbà heterogeni. A banda de la ciutat de Tarragona i de Vandellòs, en tots els casos el principal impulsor del creixement ha estat el turisme i la segona residència, però les manifestacions urbanes resultants han estat variades. De manera general les tendències residencials han estat diferents, sobretot en els primers moments de la urbanització turística, al nord i al sud de Tarragona. El xalet familiar enjardinat dirigit a una demanda de petita i mitjana burgesia, comarcal i barcelonina, ha estat el model d'urbanització preferit des d'Altafulla a Roda de Barà: tendència que origina el predomini de la baixa densitat urbana i que enllaça amb la versió similar del litoral penedesenc. Contràriament al sud de Tarragona i fins a l'Hospitalet de l'Infant, amb excepcions com, per exemple, Vilafortuny o les urbanitzacions interiors, el model ha partit d'uns aprofitaments del sòl més elevats –és a dir, més habitatges per hectàrea i més altura de les edificacions– traduïts en apartaments i pisos que donen una imatge més "urbana", amb majors densitats d'habitatge per unitat de superfície i l'aparició de pantalles d'edificis.

Malgrat les particularitats locals del procés d'urbanització al litoral del Camp també existeixen un grapat de circumstàncies comunes, en relació amb la manera com s'ha produït i com ha incidit en el territori.

1. La urbanització ha vingut de la mà del turisme però no ha pres la forma d'especialització en allotjaments convencionals –hotels i càmpings– sinó en segones residències. És així que, en l'actualitat, existeixen 3 places de segona residència per a cadascuna de

Mapa 1. Percentatge de segones residències en relació amb el parc d'habitatges totals als municipis costaners del Camp de Tarragona, 1991

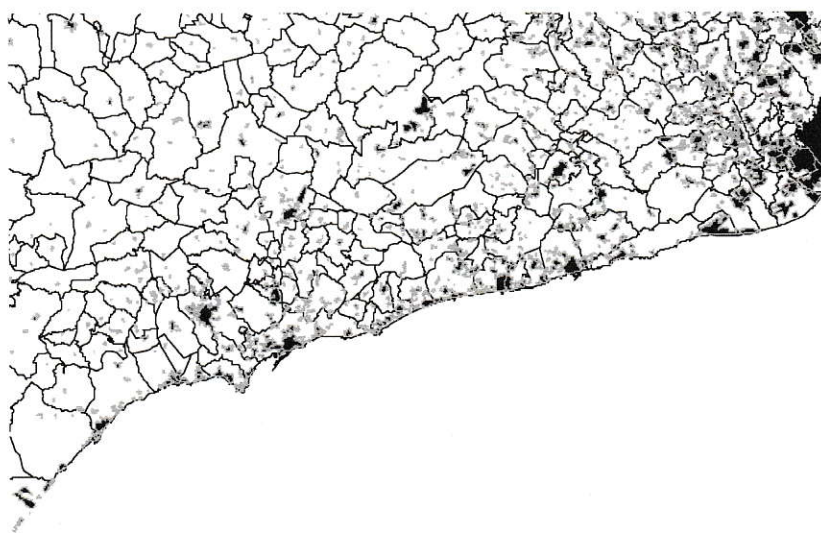
Font: Elaboració pròpia a partir del Cens d'habitatges de 1991.

càmping i d'hotel juntes. I encara cal tenir present que la importància de l'allotjament hoteler es concentra bàsicament en dos municipis (Salou i Cambrils reuneixen 87 dels 150 hotels existents, i 27.000 de les 33.000 places hoteleres) i que els càmpings són abundants en aquest sector litoral, afavorit pel fet que s'ubiquen dins la franja de distància-temps que la demanda turística europea està disposada a recórrer en automòbil en un sol dia. Però individualment considerats, els municipis costaners del Camp estan especialitzats en segona residència com a forma d'allotjament turístic ja que, sense excepció, més de la meitat del seu parc d'allotjament turístic està format per segones residències –el nivell d'especialització més moderat es dona a Tarragona (58%), Creixell (66%) i Mont-roig del Camp (68%), i el màxim és a Cambrils (81%), Altafulla (85%), Vila-seca (89%) i a Torredembarra (90%)– (vegeu el mapa 1).

Mapa 2. Superfície urbanitzada al Camp de Tarragona, 1999

Font: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient

2. La dispersió i la fragmentació de la urbanització pels diferents racons dels termes

municipals, d'una banda, i la densificació de l'ocupació urbana del litoral en paral·lel a la línia de mar, d'una altra, ha antropitzat els espais naturals més vulnerables, especialment els costaners, així com també ha dificultat la conservació i la protecció d'espais naturals i de patrimoni cultural.

3. La base econòmica local, molt vinculada al sector immobiliari, ha convertit el sòl en el principal actiu i valor dels municipis però al mateix temps la producció centrada en aquest recurs ha derivat generalment en dinàmiques merament extractives. La dependència del recurs sòl i la manca de protagonisme de l'activitat econòmica amb fort valor afegit ha condicionat el procés de desenvolupament econòmic i urbà del litoral del Camp, des de la fixació del planejament fins a l'activació de polítiques i accions de reestructuració econòmiques i urbanes.

4. El fet que en alguns municipis les residències secundàries suposin més del 60% (Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, Vila-seca), del 75% (Cambrils, Mont-roig del Camp, Altafulla i Torredembarra) i fins i tot més del 85% (Salou, Creixell i Roda de Barà) dels habitatges totals (vegeu el mapa 1) genera un excés d'oferta durant la major part de l'any i alimenta els processos d'encariment del sòl i de l'habitatge principal.

5. L'abundància de zones urbanes, de vegades atomitzades i massa desconnectades respecte els centres urbans històrics i dels eixamples annexos, dificulta i encareix la seva gestió (vegeu el mapa 2). Aquest fet, unit a la creixent dependència dels pressupostos municipals respecte els impostos de tipus residencials (especialment de l'IBI), genera un cicle viciós segons el qual el municipi d'afrontar a les creixents despeses de manteniment de la urbanització a través de noves propostes de construcció urbanes.

6. A escala regional els municipis residencials del Camp estan contribuint que, juntament amb altres espais catalans, el procés d'urbanització prengui la dispersió urbana com a forma predominant. La taca urbana que amb major o menor connexió es dibuixa pel litoral i prelitoral català, sobretot de caràcter residencial però també industrial, es caracteritza generalment per la segregació i la juxtaposició d'espais dedicats exclusivament a una sola funció (habitar, treballar, comprar, etc.) i que contribueixen a la fragmentació dels espais naturals i a la insostenibilitat social. El problema de les urbanitzacions de segona residència no és només una qüestió temporal (la congestió durant els períodes de vacances) o pressupostària. A mesura que les urbanitzacions es consoliden i hi resideix població tot l'any es converteix també en una qüestió urbana. Aquest fenomen es veurà molt probablement reforçat

en un futur proper empenyat per la transformació de segones en primeres residències fruit de la continuació de la desconcentració demogràfica de l'àrea metropolitana de Barcelona, o bé si s'inicia aquest fenomen a la conurbació Tarragona-Reus. Aquesta situació afectarà primerament la part septentrional del litoral del Camp, tal com ja està succeint al litoral del Penedès i, encara abans, al Garraf.

Fruit dels canvis recents els municipis costaners del Camp han perdut la composició rural originària i s'enfronten amb un avenir des d'una perspectiva marcada per la conversió en ciutat. El creixement demogràfic i de l'espai urbanitzat així ho confirmen. Tarragona al marge, l'any 1996 els municipis de Cambrils, Vila-seca i Salou superaven els 10.000 habitants i un més, Torredembarra, ja s'hi acostava. A tots els municipis excepte Tarragona i Vila-seca (els quals tingueren l'apogeu demogràfic amb la industrialització dels anys 60) el creixement poblacional de 1991 a 1996 ha estat similar, i fins i tot superior, al creixement total obtingut de 1960 a 1991. La configuració productiva del territori té en el sòl el seu agent més preuat. Això ha fet que l'ocupació d'espai urbà sigui molt elevada a raó del nombre d'habitants empadronats; igualment la quantitat de sòl posat en reserva per a creixements futurs és gran. Per exemple, els anys noranta els plans d'ordenació urbana de municipis com Cambrils, Mont-roig o Salou disposaven d'entre 400 a 600 hectàrees per a ús residencial, mentre que la ciutat de Tarragona, amb més població que tots tres municipis junts, disposava de 758 hectàrees. Els factors de creixement han estat fonamentalment les migracions laborals i residencials dels darrers anys i la urbanització derivada de l'extracció de rendes del sòl. La profusió de vies de comunicació que faciliten la connexió i l'accessibilitat entre espais propers i llunyans, així com l'entramat laboral i de serveis que ha acompanyat la terciarització econòmica d'aquestes localitats les han fet més complexes territorialment, socioeconòmicament i culturalment parlant.

En realitat els municipis litorals representen i van molt més enllà de la seva condició residencial. L'augment de la complexitat urbana reclama noves maneres d'enfocar la relació dels municipis amb el seu territori i els seus habitants reals i potencials. Fins ara el model urbà predominant ha estat el resultat de la coneguda màxima que resumeix la tendència urbana de les darreres dècades: "s'ha urbanitzat sense fer ciutat". Ara ja és el moment de començar a moure els engranatges que facin evolucionar el model cap a un altre que s'aproximi més al fet de "fer ciutat sense urbanitzar", o urbanitzant els mínims

imprescindibles tenint en compte que l'ocupació de sòl pren un significat més qualitatiu que quantitatiu en les actuals estratègies urbanes. Les línies de reflexió que, segons el nostre criteri, haurien de conduir a les manobres urbanes futures als municipis litorals del Camp passen per dos vectors principals: minimitzar el llast de l'herència urbanística i aconseguir augments en la qualitat de vida.

El primer dels eixos suposa un treball per dignificar els espais problemàtics ja construïts, les densitats edificatives que queden per sota o per sobre d'allò desitjable en una ciutat. Però especialment es tracta de tantejar les possibilitats de subvertir l'ordre immobiliari i, per tant, incidir en la diversificació de la base productiva local. Sembla necessari un canvi d'orientació que promogui la substitució d'un ús predominantment espacial del sòl (és a dir, rígid i extractiu) per un ús temporal (és a dir, renovable) d'aquest, aprofitant el potencial recreatiu i turístic.

El segon eix té a veure amb la gestió i la planificació urbana. No disposem de l'espai per allargar-nos sobre aquesta qüestió, però en podem donar unes idees principals. Partint, en la mesura que això sigui possible, del referent de la ciutat compacta cal reposicionar els criteris de construcció de ciutat donant preferència als factors territorials, ambientals, socioculturals i laborals. Les polítiques urbanes no han d'esquivar, sinó endinsar-se, en les qüestions referents a l'habitatge, els espais públics, el patrimoni natural i urbà, la dotació de serveis i equipaments, les migracions o el foment de l'ocupació. Igualment important serà el debat sobre el finançament i la recerca de punts de connexió i diàleg interadministratiu i supralocal per a una gestió compartida del litoral del Camp.

FRANCESC GONZÁLEZ REVERTÉ

Grup de Recerca d'Anàlisi Territorial i Estudis Turístics
Unitat de Geografia de la Universitat Rovira i Virgili